

KELTAINEN KIRJASTO

ÄLÄ

Elin
Anna
Labba

MENE

MEREEN

KELTAINEN KIRJASTO

ELIN ANNA LABBA

Älä mene mereen

Suomentanut
OUTI MENNA

TAMMI
HELSINKI

Suomen
Kulttuurirahasto

Tälle teokselle on myönnetty Maailmankirjallisuuden suomennostuki kustantamoille -apuraha.

Suomentaja kiittää Taiteen keskustoimikuntaa saamastaan tuesta.

Ensimmäinen painos

Ruotsinkielinen alkuteos *Far inte till havet* ilmestyi Ruotsissa 2024.

Far inte till havet © Elin Anna Labba, first published by Norstedts, Sweden, in 2024.

Published by agreement with Norstedts Agency.

Suomenkielinen laitos © Outi Menna ja Tammi 2026

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä,

Lönnotinkatu 18 A, 00120 Helsinki.

ISBN 978-952-04-6687-9

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@tammi.fi

Kaikille teille, joiden kotikylät
ovat joutuneet veden valtaan

ENSIMMÄINEN OSA

Minulla oli nimi, jota en enää muista. Muistoni ovat hämäriä, useimmat niistä uppoavat, osa nousee välillä pintaan. Olin salmia ja rantoja, koskia ja poukamia.

Minussa oli kaloja. Vesilinnut, niitäkin oli yhä.

*Olin järvi ja minulla oli nimi ja lauluja. Ihmiset, jotka asuivat
täällä, lauloivat minut... Nana, he lauloivat, nana, muistan
heidän laulaneen ennen kuin... Silloin joskus ennen tätä.*

Olin seitsemän toisiinsa yhdistynyttä järveä, kun mustapukuiset saapuivat minua pitkin. He täyttivät ja tyhjensivät minut, tyhjensivät ja täyttivät. Ottivat minut, enkä voinut kuin kuiskia. Antakaa minun olla, olkaa niin kilttejä, minä pyydän. Tunturipurot umpeutuivat. Minusta tehtiin väkisin syvä, minusta tehtiin meri, eikä koskien kuohua enää kuulunut...

Minä kohosin ja aallot nousivat.

Olin tuntureiden kirkasta vettä, joka muuttui pimeiksi syvänteiksi, ja märät kankaat painuivat pohjaan. Tunsin suussani kodanseinien pehmeiden, huulillani naisten lakkien valkoiset pitsit. Niiden jotka menivät heikoille jäälleni.

Me olemme täällä edelleen, nana, me emme jätä. He lauloivat Siivujävrin, hyvän järven, mutta muistoni häviäisi. Minä tulvin...

*Tulvin lintujen ja puiden yli, yli kivieni lomaan jääneiden lasten-
kenkien. Tulvin yli veneiden, joista oli tullut liian pieniä.*

He ottivat minut.

*Siivujávri, Siivujávri, pysähdy, ihmiset lauloivat yhä, mutta
en tunnistanut lauluja. Hukutin ne.*

Järvi oli kodassa. Ovi oli auki, ja sen kirrkaansininen väri heijastui vedenpinnasta. Liikkuiko se? Ingå oli varmaan nähnyt harhoja. Oli tyyntä, ja yöttömän yön auringossa järvi kimalteli kuin voi tai kalaöljy. Rasvainen ja jääkylmä. Kaikki oli sulautunut yhteen: järvi ja tunturi ja kylä, ja rannalla, joka ei ollut enää ranta, seiso i Ingå vaitonaisena ja liikkumatta. Hän yritti sanoa jotain mutta ei pystynyt. Ehkä järvi oli nielaissut hänen sanansa. Tuntui kuin sanat olisivat olleet pinnan alla ja kurkottelleet häntä kohti.

Ingån vieressä seiso i Rávdná, joka piti kiinni koivunrungosta, ja vähän kauempana Ánne-täti keinui kivellä edestakaisin. Näytti kuin tuuli olisi keinuttanut Ánne-tätiä, mutta ei tuullut lainkaan, ja heidän yläpuolellaan kaarteli kaksi sinirintaa kiljuen čii, čii. Ingå tuijotti järvessä törröttävää mätästä, jolla kolmas pikkulintu kyhjötti yhä pesässään. Se oli harmaampi. Sen siivenkärjet viistivät vettä.

Järvi oli noussut kodan ikkunanpielten korkeudelle ja kosketti jo hilseilevää valkoista maalia. Rávdná oli torunut Ingåa, kun hän oli raaputtanut hilsettä kynsillään. Mitähän maalihilseille tapahtui veden alla, liimaantuivatko ne märkinä paremmin

kiinni vai irtosivatko saman tien? Kodan turpeen peittämällä seinillä ikkunoiden vieressä kukat odottivat vuoroaan.

Yhtäkkiä oli aivan hiljaista.

Ingá kyykistyi ja poimi järvestä posliinikupin. Vaaleanpunaiset ruusut palelivat kupin valkoisessa pinnassa kuin lumen yllättämät kukat. Posliini oli jääkylmää. Ingá ei tunnistanut kuppia. Se ei ollut heidän. Hän laski sen takaisin sammalikkoon ja oli nousemassa, kun Rávdná alkoi huutaa.

Ingá horjahti mutta pääsi jälleen tasapainoon.

”Neavrri engelat”, hänen äitinsä huusi. ”Paholaisen enkelit.”

”Olisitte voineet odottaa, senkin pirut”, Rávdná karjui ras-
kaaseen veteen.

”Ette voi tehdä taas näin.”

Äiti jatkoi ja huusi jotain, mitä Ingá ei ymmärtänyt. Huuto nousi sammalen läpi jalkoihin. Se kietoutui ruohon lailla nilkkojen ympärille, tarttui kenkäpauloihin ja kiristi niin, että veri lakkasi kulkemasta.

Ingá oli kuullut äitinsä suuttuvan ennenkin, muttei koskaan tällä tavalla.

Ánne-täti pujotti varovasti kätensä Rávdnán vyötäisille.

”Dee, dee”, hän rauhoitteli.

Hän, joka ei ikinä koskettanut ketään, halasi pientä isosiskoaan.

Ingá perääntyi kauemmas. Hän kompastui kirkkaankeltaiseen vilttiin, joka lojui puolittain vedessä. Viltin ympärillä kukkivat violetit metsäkurjenpolvet. Lämpimiä värisävyjä. Oli keskiyö, ja kullankeltaisena hehkuva aurinko valaisi veden peittämää vehreyttä. Vaivaiskoivuja. Ruohoa. Kaikki värit näyttivät veden alla kirkkaammilta kuin maalla.

Kuului loisketta, ja Ingá kääntyi.

Rávdná oli mennyt järveen. Hän hytisi kylmästä mutta jatkoi suoraan turvekodalle päin. Hetken päästä poukama oli täynnä kahlaavia kyläläisiä ikään kuin he olisivat vain odottaneet toisiaan. Rávdná piteli gáktinsa leveitä helmoja ylhäällä mutta päästi ne alas, kun vesi ulottui polviin asti, ja antoi helmojen levitä aurinkona ympärilleen. Hän käveli niin nopeasti kuin vesi salli. Otti kiinni kodan turpeella vuoratusta ulkoseinästä ja kiskoi itsensä ovesta sisään. Häntä ei enää näkynyt.

Oviaukosta katsottuna kota näytti pilkkopimeältä, mutta Injá tiesi, että keskiyön aurinko paistoi reahpenista, katon savuaukosta, ja antoi valoa Rávdnálle. Niin kuin aina. Kesäyö oli asunut heidän kodassaan. Yöt olivat olleet sekä varjoisia että aurinkoisia. Valoon nukahdettiin ja siihen herätettiin. Kota tuntui säilövän asukkaittensa valoisia muistoja, imevän niitä seiniinsä. Kodassa nukuttiin niin lähellä maata kuin vain oli mahdollista vetäytymättä sen uumeniin, ja samalla melkein taivaassa.

”Dál”, Ánne-täti kivahti.

Rávdná tuli ulos kodasta. Hän tuli vihdoinkin. Injá oli kasvatettu pelkäämään järveä, koska se kuului asiaan. Niin kaikille kylässä opetettiin. Vedessä ei saanut olla. Järvellä kyllä, mutta ei järvessä. Oli oltava varovainen.

”Älkää uiko älkääkähä kahlatko syvälle, vesi saa ulottua korkeintaan puolissäreen. Eikä saa viipyä pitkään”, sanottiin.

Rávdná kahlasi rantaan peltisanko sylissänsä. Hän kulki nykivästi. Vaatteet olivat tummuneet, ja hän oli märkä olkapäihin saakka. Hänen oli täytynyt kumartua nostamaan jotain lattialta. Gákti takertui hänen jänteviin jalkoihinsa. Kylmästä täristen hän kumosi ruohikolle sekalaista tavaraa: kahvipannun, lattiaharjan, valokuvan jossa Injá piteli palmikoitaan.

Injá otti kuvan käteensä. Hän oli itse kiinnittänyt sen seinälle ylpeänä hiuksistaan, siitä että hänellä oli yhtä mustat

ja paksut hiukset kuin Rávdnálla ja Ánne-tädillä, vaikkei hän muuten muistuttanut heitä lainkaan. Valokuva oli kastunut ja kupruinen. Siinä oli reikä nastan jäljiltä. Hänen tietääkseen se oli ainoa kuva hänestä. Toisaalta oli paljon sellaista, mitä hän ei tiennyt.

”Haluatko, että autan?” Injá kysyi.

Hänen äänensä oli hiljainen. Ääni oli tallella mutta tavallista vaisumpi. Hänen olisi pitänyt auttaa, niin kuin asiaan kuului silloin kun oli kolmetoistavuotias ja melkein aikuinen, kun ei oikein osannut vielä mitään mutta vaistosi kuitenkin itseensä kohdistuvat odotukset.

”Menisinkö auttamaan?”

Hän puhui hieman kuuluvammin ja suuntasi kysymyksensä Ánne-tädille, joka istui kyykyssä. Turkin helma hipoi vettä. Vaikka oli lämmin, Ánne-tädillä oli yhä samat vaatteet, joita käytettiin veneessä. Hän katsoi Injáa mutta jatkoi vain itsensä keinuttele-mista. Injá tulkitsi sen kieltäväksi vastaukseksi. Jos Inján olisi hänen mielestään pitänyt auttaa, hän olisi vähintään nyökännyt.

Rávdná tuli takaisin lääkekaapin sisältö peltisangossa.

Hän toi mukanaan verhot, jotka oli leikannut irti ikkunasta.

Hän antoi ne Injälle, ja Injá kuljetti sormeaan kankaalla pitkin leikkauskohdan tummanpunaisia ruusuja. Aurinko oli paistanut myös niiden läpi.

”Verhot kiinni, etteivät maahiset tirkistele”, oli Ánne-tädillä tapana sanoa.

Kukat Inján löytämässä kupissa olivat melkein samanlaisia. Ehkä kaikki ruusut näyttivät samalta, Injá ei ollut koskaan nähnyt niitä oikeasti. Kylän naiset rakastivat ruusuja ja muita isoja kukkia.

Hän asetteli jokaisen tavaran riviin ruohikolle. He eivät omistaneet paljon, mutta tavarat oli valittu huolella. Ne jätettiin

aina talveksi ja ne olivat odottamassa heitä, kun he palasivat. Yksikään niistä ei ollut päätynt heille sattumalta, ja Rávdná oli käyttänyt varoja säästeliäästi. Huoli rahasta oli koko ajan Inján mielen päällä. Oliko heillä varaa menettää yhtäkään tavaraa?

”Piru sitä sakkia”, Rávdná manasi. ”Kaikki on kastunut likomäräksi.”

Vettä valuvana hän läpsi reisiään saadakseen tunnon palamaan. Hieroi sormiaan. Tunturit hehkuivat miltei punaisina öisessä auringonpaisteessa, ja purot virtasivat rinteissä valkoisina kuin maito. Linnut tulivat lähemmäs kuin lintujen olisi kuulunut.

Ihmiset jatkoivat kahlaamista edestakaisin. He olivat muuttaneet länteen niin kuin aina, mutta matka oli venynyt. Ei monella päivällä mutta sen verran, että he eivät olleet ehtineet ajoissa perille kylään. Pato oli valmis. He olivat tienneet sen. Mutta kukaan ei ollut ymmärtänyt, että vesi nousisi näin nopeasti.

Injá ei tiennyt, kauanko hän oli seissyt ja tuijottanut eteensä, kun Ánne-täti tarttui häntä olkapäästä. Sormet tarrasivat kiinni kuin petolinnun kynnet.

”Boađe”, Ánne-täti sanoi.

Injá seurasi kumaraa selkää heidän muuttokuormansa luokse. Ánne-täti oli asetellut säkit riviin ja levittänyt maahan porontaljan. Hän taputti sitä aivan kuin Injá olisi koiranpentu.

”Lepää sinä siinä.”

Itse hän vaappui pois hakemaan jotain.

Injá avasi pitsilakin nyörit, riisui sen päästään ja istuutui mätäiden väliin. Hän hikoili ahtaaksi käyneessä gáktissaan. Villakangas kiristi lanteilta ja selästä. Hihat olivat liian lyhyet. Ensin Rávdná oli sanonut, että uutta varten tarvittaisiin liian paljon

kangasta ja että Injá oli riittävän iso ompelemaan pukunsa itse. Sitten hän oli sanonut, että ompelisi Injälle uuden, kunhan he pääsisivät kesäkylään. Aina länteen, koko kesäkaudeksi. Kotiin järven rantaan. Tämä oli paikka, jossa jokainen vuosi parsittiin kokoon ja aika kurottiin ehjäksi. Kuka ompelisi nyt? Injá pyöriteli pitkiä ruohonkorsia sormissaan. Oli lämmintä. Jokohan oli aamu? Vesi kimmelsi puiden lomassa ja joku joikasi. Hän ei ollut koskaan kuullut kenenkään joikaavan täällä. Joikaaminen kuului kauas tuntureille tai järvelle, missä ei ollut muita kuulemassa.

Hän käpertyi pieneksi kuin kivi ja kietoi käsivartensa rintojen ympärille, tunnusteli niitä. Ne olivat yhä tallella. Hän räpläsi revennyttä saumaa gáktin kainalossa. Hän höristi korviaan hahmottaakseen, mistäpäin joiku kuului, mutta se oli vaiennut.

Enää erottui vain lintujen ääntä niiden kaarrellessa matalalla tulvan alle jääneen kylän yllä.

Koivu varjosti Injáa, kun hän heräsi. Hän makasi montussa allaan pelkkää sammalta ja ruohikkoa. Aurinko paistoi matalalta mutta lämmitti jo. Peittona Ingállalla oli pörröinen roavgu, jossa hän usein nukkui silloin kun oli kylmempää. Se oli useasta pienestä lampaantaljasta ommeltu ja niin paksu ja kuuma, että hänellä oli huono olo. Joku oli varmaan levittänyt sen yöllä hänen päälleen. Hän työnsi lampaantaljan sivuun ja nousi istumaan. Vuotakengät olivat kosteat. Gákti oli rypistynyt. Hän oli nukahtanut täysissä pukeissa.

”Buorre idit”, hän sanoi.

Ánne-täti nosti katseensa. Hän ei ollut nukkunut lainkaan. Eikä luultavasti myöskään Rávdná. Injá tähyili äitiä mutta näki vain Ánne-tädin.

Ingán ei olisi pitänyt nukahtaa.

”Huomenta, pikkuiseni, hyvää huomenta”, Ánne-täti vastasi. Hän kohenteli paljaalle maalle tehtyä nuotiota. Se oli sammumaisillaan. Hiillos oli hehkunut punaisena jo pitkään, ja ilmassa leijaili hento savun haju.

”Mon nohkken”, Injá sanoi pahoittelevasti.

Ánne-täti pudisti päätään.

”Joskus tyttöjen pitää nukkua.”

Hän nosti kahvipannun Inján eteen ja laski viereen kupin. Maa oli niin mättäinen ja ruohikkoinen, että pannu pysyi hädin tuskin pystyssä. Anne-tädin kädet tärisivät.

”Kylmää kahvia, jos tekee mieli”, hän sanoi hiljaa.

Anne-täti joi aina kesäisin kahvinsa kylmänä. Hänellä oli pannu, josta hän kaatoi kahvia kuin vettä. Injá pudisti päätään.

Koivunoksilla riippui vilttejä ja kellastuneita tyynyjä. Ruohikolla oli emalikattiloita ja posliiniastioita. Tavaraa oli yltympäriinsä, kuin kukkia niityllä. Yhtään kotaa ei näkynyt missään, mutta koirat haukkuivat metsässä. Etäältä kantautui puhetta. Vuohet määkivät, mutta pikkulinnut olivat vaienneet.

Tuntureiden lumihuiput pilkottivat puiden takaa, ja alempana koivut kasvoivat järvessä. Heidän veneensä oli sidottu puunrunkoon.

Järvi oli noussut yön aikana lähemmäs. Injá oli siitä varma.

Hän siirtyi hiukan kauemmas, vaikka vesirajaan oli matkaa monta metriä. Hänestä tuntui kuin järvi olisi hivuttautunut koko ajan eteenpäin sitä mukaa kuin hän heräili ja muisti yhä enemmän yksityiskohtia yöstä, ikään kuin järvi olisi lähestyessään työntänyt ilmaa pois. Se haisi märiltä lehdistä ja vettyneeltä ruoholta. Tulvivalta metsältä. Oli liian kuuma. Injá laskeutui makuulle samaan syvennykseen, jossa oli nukkunutkin, levitti kätensä ja jalkansa antaakseen ilmalle tilaa kulkea. Hän olisi halunnut vaeltaa niin kuin porot, paeta laaksosta mahdollisimman korkealle ja maata lumessa. Jos katsoisi kiikarilla, varmaan näkisi ne lepäilemässä jäätiköillä taivaanrajassa, niin korkealla, ettei sinne asti ikinä uskaltaisi kiivetä.

”Aah”, Injá kuuli Rávdnán sanovan. ”Olet hereillä.”

Injá pomppasi ylös. Hän ei ollut kuullut Rávdnán tuloa. Äiti seiso nuotion toisella puolella edelleen matkavaatteissa, ilman hopeita, gákti yllään ja pieni huivi kaulassaan. Hänen poskensa punoittivat, ja naamaan oli takertunut pieniä mustia roskia, kuin pisamia. Rávdná oli yleensä kauneimmillaan, kun hän teki töitä, hikisenä ja jollain lailla vapaana, mutta nyt hänen ilmeensä oli lähinnä ontto. Hän katsoi Injáa ja Ánne-tätiä silmiään siristäen.

”Löysin kotapuita. Etsitkö meille paikan?” hän sanoi Ánne-tädille. ”Täksi kesäksi vain. Etsitään kunnollinen paikka sitten myöhemmin, paremmalla ajalla.”

Rávdná laski sylistään giisán, punaiseksi maalatun, noin sylivauvan mittaisen puuarkun. He kutsuivat sitä Ánne giisäksi, koska Ánne-täti oli aikoinaan maalannut sen. Giisán kannessa oli sininen kukka ja kyljissä virtaavia puroja. Tavallisesti se sopi minne vain, mutta ruohikolla jopa se näytti yksinäiseltä. Yhtä värikkäältä kuin aina mutta vaisummalta.

Rávdná seiso paikallaan ja katsoi Injáa.

”Me valitsimme maailman kauneimman ja huonoimman paikan”, hän sanoi. ”Nyt tiedät.”

”Maid?”

Injá ei ymmärtänyt, mitä Rávdná tarkoitti.

”Ne tekevät näin kysymättä meiltä mitään. Olin toivonut, ettet joutuisi kokemaan tätä, mutta tilanne on mikä on, ja kun tällaista tapahtuu, ei ole aikaa vitkastella. Tarvitsen apua. Juodaan kahvit sitten kun on saatu kaikki ulos.”

”Vieläkö siellä on jotain?”

”Ei paljon, mutta jotain pientä. Enkä aio jättää sitä.”

Rávdná oli jo matkalla veneelle ja letitti hiuksiaan samalla kun käveli. Hän irrotti köyden.

ELIN ANNA LABBA on saamelainen kirjailija ja toimittaja, joka on myös toiminut saamelaista kirjallisuutta edistävän kirjailijakeskuksen vetäjänä. Vuonna 2024 Luulajan teknillinen yliopisto myönsi hänelle filosofian kunniaohtorin arvon. Elin Anna Labban August-palkittu esikoisteos *Herrarna satte oss hit: om tvångsflyttningarna i Sverige* ilmestyi 2020. Se käsittelee saamelaisten pakkomuuttoja, joita toteutettiin 1900-luvun alusta 1950-luvulle asti.

Aistivoimainen esikoisromaani solisee ja ärjyy niiden puolesta, joita ei ole kuultu. Se kuvaa, miten tuhoisa vaikutus valtion ja sähköyhtiön sokealla edistysvimmalla on saamelaisyhteisöön ja luontoon, jotka raivataan armotta talouskehityksen tieltä.

”Labban suggestiivinen, runollinen proosa kuvaa hidasta prosessia pienen perheen näkökulmasta: surua menetetyistä mutta myös saamelaiskylän asukkaissa heräävää taisteluhenkeä, kun he tajuvat, että viranomaiset eivät kuuntele, että muu Ruotsi ei välitä lainkaan saamelaisten oikeuksien loukkaamisesta.”

EXPRESSEN

Päällys: Sara R. Acedo

